

Передмова

Італійська мова належить до романської групи індоєвропейських мов. Нею спілкуються в Італії, державі Сан-Марино, швейцарському кантоні Тессин, на Корсиці, на островах Сардинія, в середовищі італійських емігрантів в США, Канаді та Аргентині, в Сомалі та Ефіопії. Італійська мова одна з офіційних мов ООН.

У першому тисячолітті до н. е. значна частина населення Апеннінського півострова складалася з племен під загальною назвою Італіки. Одні з них, латини, які жили в області Лаціуму, назвали Рим у 6 ст. до н. е., підкорили усі інші італійські племена, а також етрусків, лігурів, венетів, кельтів, які мешкали на півночі півострова, а на півдні півострова та островах Сардинія, Сицилія та Корсика — греків, карфагенян та сикулів. У 1 ст. н. е. уже все населення півострова говорило на такій народній латині. Отже, мови племен Апеннінського півострова та прилеглих островів стали основою утворення сучасних діалектичних особливостей, що надалі вплинуло на формування діалектів італійської мови. В перших століттях н. е. почалося інтенсивне змішування романського населення Апеннінського півострова з рабами різного походження, а з 5 ст. — з германськими племенами (вестготами, вандалами, готами, лангобардами). Протягом 6—10 ст. деякі області півострова завойовувалися візантійцями, франками, арабами, уграми, норманами; відбувалося масове змішування латини з мовами завойованих країн, у процесі якого створювалася італійська народність та італійська народна мова. Проте офіційною мовою залишалася літературна латина. В 11—13 ст. сформувалася італійська народність. Для формування італійської нації дуже важливим було поступове утвердження єдиної італійської літературної мови. У 13—14 ст. значення цієї мови почав набувати тосканський діалект. Однак подальше подібнення країни перешкоджало консолідації населення окремих областей, які відрізнялися діалектами і особливостями культури, в єдину націю з єдиною мовою.

Сучасна італійська мова сформувалася з народної латини ще після падіння Римської імперії. Перші письмові пам'ятки на діалектах італійських діалектів відносяться до 10—12 ст.; перші літературні документи — до 13 ст. ("Сицилійська школа поезії").

Італійські діалекти поділяються на 3 групи: північну (галльсько-італійські діалекти П'ємонта, Ломбардії, Емілії-Романії, Венеції та Істрії), центральну-південну (діалекти Марке, Умбрії, Лаціо, Кампанії, Апулії) та тосканську (діалекти Флоренції, Сієни, Ареццо, Пізи). Деякі північні та центральні-південні діалекти мають не лише усний, а й письмовий варіант (венетянський, міланський, неаполітанський, сицилійський). Загальноіталійська літературна мова утворилася на основі флорентійського діалекту (14 ст.), який поширився завдяки флорентійським письменникам Данте, Петрарці та Боккаччо. Але через те, що Італія аж до 1871 р. не мала єдиного культурного та адміністративного центру, загальна італійська мова поза Тоскану аж до 20 ст. існувала виключно у письмовій формі і була доступною лише для грамотної (письменної) частини населення Італії. Чимало уваги та зусиль до уніфікації італійської мови доклав також Наполеон Бонапарт, корсиканець за походженням.

У 20 ст. під впливом радіо, а потім і телебачення усна літературна норма витісняє діалекти, але в свою чергу набуває діалектного забарвлення залежно від області, в якій вона вживається (italiano regionale). Великий вплив на мову мала усна народна творчість. Так, для Північної Італії характерні епічні поеми, для Центральної та Південної — ліричні вірші-страмботти. Широко поширені народні пісні. Так, від міста Неаполя походить назва цілого жанру — "неаполітанські пісні". П. І. Чайковський у свій балет "Лебедине озеро" теж включив "неаполітанську пісеньку". У всьому світі виконуються твори італійських поетів і композиторів. В класичній музиці уся термінологія подається італійською мовою, значення якої є обов'язковим для оперних співаків та музикантів.

Фонетичні та морфологічні особливості літературної італійської мови (та тосканських діалектів): майже усі слова закінчуються на голосний звук. Під наголосом розрізняють 7 голосних (i, e, s, a, z o, u) та ряд дифтонгів (uo, ie, io, ia, iu, ai), бувають також цілі групи голосних (Lei "вона", io "я", aiola "дрядка", dhiaia "галька"); характерні також протиставлення простих і подвійних приголосних (dita "пальці", ditta "фірма",

biso "дірка", bossa "рот"). Артикуляція звуків чітка та напружена. Рід та число іменників виражені флексією (rosa "роза", rose, capo "голова", capi, категорії означеності та неозначеності виражаються артиклями (il, la uno, una). Відмінки відсутні, їх значення передаються прийменниками (di, a, da). Граматичні значення особи, числа, часу, способу виражені флексією дієслова. Середній рід відсутній. Є тільки два роди: чоловічий (maschile) та жіночий (femminile). Порядок слів у реченні вільний.

Деякі італійські слова увійшли і до української мови через латину, вживану у костьолах та занесену італійськими заробітчанами в західних районах України та Закарпатті. П'рська річка Пінья (протікає через ялинові та смерекові ліси та впадає в р. Латорицю) завдячує своєю назвою італійським солдатам та лісорубам, pigna - пінья - ялинова шишка; pira - піра, dial. полька - для курини тютюну.

Сучасна українська, порівняно з італійською, — мова молода, хоча своїми коренями сягає мови давньоруської, мови Київської Русі. Вже в другій половині XVII ст. руська мова була державною для Великого Князівства Руського. Саме так називалася і під такою назвою увійшла наша країна до Речі Посполитої за Договором, підписаним (через рік після смерті Богдана Хмельницького) під Гадячем 6 вересня 1658 р., і який було ратифіковано Сеймом Польщі. Державна мова Великого Князівства Руського називалася руською. Таку ж назву мала і мова тогочасної Запорізької Січі. Тогочасна мова називалася Руський язик (від слова Русь).

Назва Україна вперше з'явилася у договорі між Річчю Посполитою та Османською Портою, укладеному 28 жовтня 1672 р. у м. Бучач (нині Тернопільської обл.). Збереглися польсько-литовські карти (1650 р.), на яких територія сучасної України названа Кіовія. Така назва державного утворення на українських землях в офіційному правовому міжнародному акті прозвучала вперше. Сама ж Україна тих часів являла собою територію, роздeltu на чотири частини Польщею, Литвою, Османською Портою та Московським Царством. Тоді ж таки утвердилися і почали розвиватися численні діалекти України. Внаслідок мовної дифузії через прозорі кордони України до її мови увійшла і натуралізувалася величезна кількість слів іншомовного походження. Поступово діалекти та говірки перетворилися на цілком самостійну мову, яка змінила багато назв — від руської, південноруської та малоросійської до сучасної української мови. Завдяки колонізації української мови, слово язик перетворилося на слово мова. Згадаймо у Т. Г. Шевченка: "На всіх язиках — все мовчить"; у І. Франка: "Мое язичіє — моя мова". В італійській мові, лінгвістиці, анатомії і кулінарії "мова" і "язик" позначаються одним і тим же словом — lingua. "Рідна мова" — madrelingua (материнська мова). Відварний язик (кул.) — lingualessa. Показати язик — mostrare la lingua. В англійській мові слово "мова" має відповідник native tongue (native language); mother tongue (материнський язик); smoked tongue (кул.) — копчений язик.

Треба знати і пам'ятати: Малоросія це осердя, початок Великої Росії, а не її окраїна, як Англія — основа Великої Британії. Втім, починаючи з кінця XVII ст. і до початку XX ст., українська мова неодноразово заборонялася до офіційного вжитку. Українською дозволялося лише віршувати, ставити вистави (переважно фольклорного характеру), спілкуватися усно та у приватному листуванні.

У 1904 році видатний російський філолог та історик академік Шахматов Олексій Олександрович (1864 — 1920; помер від голоду у Петрограді) запропонував, а Російська Академія Наук підтримала, визнати Українську мову офіційною, відмінити будь-які обмеження до вжитку української мови в Російській імперії.

18 лютого 1905 р. на позачергових загальних зборах Академії Наук Росії було внесено в порядок денний та обговорено доповідь комісії, що була написана академіком О. О. Шахматовим, в якій вказувалося на те, як поступово, без прийняття жодних законів, одними лише секретними циркулярами пригноблювалася, душилася українська публіцистика, наука, музика і театр, народна школа. (Циркуляр — іст. Послання, звернення. Письмова розпорядження, наказ директивного характеру).

Порушувався закон, написаний ще Катериною Першою Великою про те, що у будь-якій землі Російської імперії